

BIBLIOTEKA
SHETËRI
GJIROKASTËR
311.045.3)
9 23.

BAZAT E TEORISË SË STATISTIKËS

PËR SHKOLLËN
E MESME
EKONOMIKE

TIRANË 1971

311/075.3!

g. 23.

THOMA GAZHGA — VERONIKA KITA

S.

BAZAT E TEORISË SË STATISTIKËS

PËR SHKOLLAT E MESME EKONOMIKE

~~55267~~

BIBLIOTEKA E SHETIT
GJIROKASTER

59626

SHTËPIA BOTUESE E LIBRIT SHKOLLOR
TIRANË, 1971

2

8.83

Aprovuar
nga Ministria e Arësimit dhe e Kulturës

Botim i parë

U dorëzua në shtyp në Janar 1971. Doli nga shtypi në Mars 1971

Tirazhi: 5000 kopje

Formati: 70 x 100/16

Stash: 2204-65

Shtypur në NISH Shtypshkronjave «MIHAL DURI» — Tiranë.

KAPITULLI I

ÇËSHTJE TË PËRGJITHSHME TË STATISTIKËS

§ 1. RËNDËSIA DHE DETYRAT E STATISTIKËS NË SOCIALIZËM

Statistika, si çdo shkencë tjetër, ka lindur nga nevojat praktike të jetës shoqërore, për zgjidhjen e problemeve të caktuara që kanë dalë gjatë procesit të zhvillimit të shoqërisë njerëzore.

Me zhvillimin e shoqërisë është zhvilluar edhe statistika; dhe sa më shumë karakter shoqëror ka marrë procesi i prodhimit aq më tepër është rritur rëndësia dhe domosdoshmëria e statistikës.

V.I.Lenini e ka quajtur statistikën si një nga armët më të fuqishme për njohjen e shoqërisë dhe ka treguar se ajo është e nevojshme për njohjen dhe zgjidhjen e problemeve të ndryshme ekonomike, kulturale e politike.

Roli dhe rëndësia e statistikës rriten akoma më shumë në sistemin socialist, sepse ajo me të dhënat e saj pasqyron të gjitha anët e procesit të zhvillimit të jetës ekonomike dhe shoqërore. Ajo tregon rezultatet e arritura në etapa të caktuara të ndërtimit të socializmit dhe shërben si bazë për të caktuar objektivat që duhet të arrihen në të ardhmen.

Në Vendimin e Këshillit të Ministrave (Nr. 14 datë 28-I-1958) për aprovimin e rregullores mbi shërbimin statistikor thuhet: «në Re publikën Popullore të Shqipërisë statistika është mjeti i drejtimit me plan dhe i kontrollit të zhvillimit të ekonomisë popullore në të gjitha fushat e saj».

Prona shoqërore mbi mjetet e prodhimit, karakteri shoqëror i prodhimit dhe i shpërndarjes së produktit shoqëror, veprimi i ligjit të zhvillimit të planifikuar proporcional të ekonomisë, kërkojnë që shteti socialist të planifikojë dhe të kontrollojë zhvillimin e ekonomisë popullore dhe në përgjithësi çdo veprimtari shoqërore. Por, këtë funksion shteti socialist mund ta kryejë me sukses vetëm duke pasur të dhëna statistikore të rregullta, që tregojnë gjendjen dhe zhvillimin e të gjitha fenomeneve dhe proceseve shoqërore.

Për hartimin e planeve të zhvillimit ekonomik dhe kultural të vendit kërkohet që organet e planifikimit të njohin jo vetëm ligjet e përgjithshme të zhvillimit ekonomik, por, njëkohësisht, të njohin edhe kushtet konkrete të punës të sektorëve dhe të degëve të ndryshme të ekonomisë popullore dhe këtë qëllim ata mund ta arrijnë në qoftë se mbështeten në të dhënat statistikore, që pasqyrojnë gjendjen dhe zhvillimin e degëve dhe sektorëve të veçantë si dhe të ekonomisë popullore në tërësi.

Në kapitalizëm statistika ndjek qëllime të tjera, diametralisht të kundërta me qëllimet e statistikës socialiste. Ajo është reaksionare, ka karakter apologetik (mbrojtës) dhe i shërben borgjezisë reaksionare. Karakteri apologetik i statistikës borgjeze shprehet në falsifikimet dhe në shtrembërimet e gjendjes së vërtetë të vendeve kapitaliste. Ajo fsheh kontradiktat themelore që ekzistojnë në sistemin kapitalist dhe që janë plagë të pashërueshme të tij. Duke vepruar kështu, statistika borgjeze e zbukuron rendin kapitalist dhe mundohet të provojë se ai është i «përjetshëm» dhe i «pazëvendësueshëm».

Një karakter të tillë dhe një rrugë të ngjashme me atë të statistikës borgjeze ka filluar me kohë të marrë edhe statistika në vendet ku sundojnë klikat revizioniste. Në këto vende ajo i shërben borgjezisë së re revizioniste.

Si çdo shkencë tjetër, edhe statistika në shoqërinë me klasa **ka karakter klase**, d.m.th. ajo mbron interesat e klasës që është në fuqi.

Statistika socialiste i shërben klasës punëtore, që është në fuqi, si dhe masave të tjera punonjëse, të çliuara nga shtypja dhe nga shfrytëzimi kapitalist. Ajo i shërben ndërtimit të socializmit, zhvillimit dhe përparimit të parreshtur dhe në mënyrë të planifikuar të shoqërisë socialiste. Në të gjithë veprimtarinë e saj statistika socialiste udhëhiqet nga interesat jetike të klasës punëtore e të masave të tjera punonjëse. Ajo është një armë e fuqishme në duart e shtetit socialist për të drejtuar zhvillimin ekonomik dhe kultural, për të zbuluar dhe shfrytëzuar rezervat dhe burimet e brendshme, me qëllim që të shpejtohen ritmet e zhvillimit, të rritet prodhimi shoqëror dhe mirëqënja materiale e kulturele e masave punonjëse.

Statistika socialiste është **shkencore dhe objektive**, sepse bazohet në teorinë marksiste-leniniste, që është busulla e saj e pagabueshme. Ajo zhvillohet dhe përsoset në mënyrë të parreshtur dhe për një gjë të tillë janë të interesuara klasa punëtore dhe të gjitha masat e tjera punonjëse sepse ajo ndihmon për njohjen e realitetit, për njohjen dhe përgjithësimin e sukseseve të arritura, për zbulimin e të metave në kohën e duhur dhe për marrjen e masave të nevojshme për zhdukjen e tyre.

Lenini, duke folur për rolin që duhet të luajë statistika në sistemin socialist dhe për dallimet që duhet të ketë ajo nga statistika borgjeze, ka thënë se në shoqërinë kapitaliste me statistikën merren vetëm disa «njerëz burokratë» ose «specialistë», kurse në socializëm statistika duhet të përhapet në masat, të popullarizohet. Punonjësit e statistikës (statisticienët) duhet të jenë ndihmës operativë dhe jo skolastikë.

Rolin dhe rëndësinë e statistikës në procesin e ndërtimit të socializmit dhe të zhvillimit të planifikuar të ekonomisë popullore e ka theksuar edhe Stalini duke thënë: «Asnjë punë ndërtonjëse, asnjë punë shtetërore, asnjë punë me plan nuk ka kuptim pa evidencë. Por evidenca nga ana e saj nuk ka kuptim pa statistikë. Evidenca pa statistikë nuk mund të bëjë asnjë hap përpara».

Duke pasur parasysh rëndësinë e madhe që ka statistika lidhur me ndërtimin e shoqërisë së re socialiste, Partia jonë, besnike deri në fund e mësimëve marksiste-leniniste, menjëherë pas çlirimit të vendit dhe vendosjes së pushtetit popullor, i ka kushtuar rëndësinë e duhur forcimit dhe përkryerjes së statistikës. Kështu, midis të tjerash në konkluzionet dhe në vendimet e Pleniumit V të KO të PPSH me 21-II-1946 thuhet: «Në çështjet ekonomike dhe në të gjitha çështjet tona duhen statistika të sakta. Pa statistika nuk mund të bëhen plane të punës dhe nuk mund të kontrollohet puna. Statistika është e lidhur me rregullin dhe me saktësinë në punë. Partia duhet të mobilizohet për rregullimin e statistikave në të gjithë vëndin dhe në të gjitha punët».

Udhëheqësit e Partisë dhe të shtetit tonë, në fjalime e referate, në plenumet e kongrese si edhe në studimet e tyre, përdorin gjerësisht të dhëna statistikore për njohjen dhe zgjidhjen e problemeve ekonomike, kulturele e shoqërore dhe për analizën shkencore të rrugës, në të cilën zhvillohet ekonomia dhe kultura jonë socialiste.

Zhvillimi dhe drejtimi i planifikuar i ekonomisë popullore në sistemin socialist bën që detyrat kryesore të statistikës të lidhen në radhë të parë me detyrat e planifikimit të ekonomisë popullore dhe sistemi i treguesve të planit të jetë baza kryesore për ndërtimin e sistemit të treguesve statistikorë.

Statistika ka këto detyra kryesore:

1. — Të mbledhë dhe t'u japë organeve të planifikimit të dhënat statistikore të nevojshme për hartimin e planeve të zhvillimit ekonomik dhe kultural, për periudha kohe të caktuara.

2. — Të kontrollojë, në mënyrë të vazhdueshme dhe sistematike, procesin e realizimit të planit. Kjo është një nga detyrat e saja më kryesore, sepse, siç na mëson Stalini, vetëm njerëz burokratë mund të mendojnë se puna e planifikimit mbaron me hartimin e planeve, kurse drejtimi i vërtetë i planifikuar fillon pas hartimit të planit, gjatë

kontrollit në vend të zbatimit të detyrave që janë caktuar në të, duke bërë korrigjimet dhe saktësimet e nevojshme.

Me realizimin e kësaj detyre del dhe roli aktiv i statistikës, e cila nuk paraqitet si një regjistruer i thjeshtë faktesh, d.m.th. ajo nuk mjaftohet vetëm me regjistrimin e shkallës së realizimit të planit, por, përkundrazi, gjatë kontrollit të realizimit të tij, ajo zbulon edhe faktorët që kanë ndikuar në realizimin, tejkalimin ose mosrealizimin e planit.

3. — Të tregojë proporcionet (përpjesëtimet) në zhvillimin e degëve të ndryshme të ekonomisë popullore dhe të sinjalizojë në kohën e duhur për disproporcionet që mund të shfaqen, me qëllim që të merren masat për zhdukjen e tyre dhe për korrigjimin e planeve. Në këtë mënyrë statistika ndihmon në zhvillimin e ekonomisë sipas kërkesave të zhvillimit të planifikuar, proporcional të degëve të ekonomisë popullore, që është një nga ligjet ekonomike të socializmit.

4. — Të popullarizojë dhe të përhapë përvojën e përparuar të sektorëve, të kolektivave punonjëse dhe të individëve, që kanë arritur rezultate të mira në realizimin dhe tejkalimin e detyrave të caktuara në plan.

5. — Të pasqyrojë ritmet e zhvillimit ekonomik dhe kultural të vendeve socialiste dhe ti krahasojë ato me ritmet e zhvillimit të vendeve kapitaliste e revizioniste, për të treguar epërsinë e vendeve socialiste, që udhëhiqen nga parti të vërteta marksiste-leniniste.

§ 2. OBJEKTI DHE METODAT E STATISTIKËS

Fjala statistikë vjen nga latinishtja «status», që ka dy kuptime: shtet ose gjendje. Kjo fjalë është përdorur për herë të parë nga G. Achenvall në shekullin XVIII. Ky emër u përdor për të treguar një disiplinë të re shkencore, që kishte për qëllim të përshkruante fakte që karakterizojnë shtetin, d.m.th. gjendjen e tija.

Sot statistika ka një kuptim tjetër, më të gjërë. Ajo është një shkencë shoqërore e pavarur, që ka objektin dhe metodat e saja të veçanta.

Statistika si shkencë shoqërore merret me studimin e fenomeneve, që kanë lidhje me jetën dhe me zhvillimin e shoqërisë njerëzore. Dihet se, përveç statistikës, ka edhe shkencë të tjera shoqërore, si ekonomia politike, historia etj, por kjo nuk do të thotë se objekti i tyre është i njëjtë.

Statistika ka si objekt studimi fenomenet ekonomiko-shoqërore masive. Kjo do të thotë se ajo nuk merret me studimin e fenomeneve dhe të fakteve të veçanta individuale, por me studimin e fenomeneve masive. Me fenomen masiv kuptojmë atë fenomen, i cili përbëhet prej shumë fenomenesh ose faktesh individuale, të cilat nga një pikë-

pamje e caktuar janë të njëllojta, por kanë edhe karakteristikat e tyre dalluese. Kështu për shembull, në studimin statistikor të popullsisë të një vendi, statistika nuk ka për objekt studimi njeriun e veçantë, si individ, por një grumbull njerëzish, që përbëjnë popullsinë e atij vendi. Pra, nga pikëpamja e studimit statistikor popullsia paraqitet si një fenomen masiv. Banorët e veçantë (si fenomene individuale) kanë si karakteristikë të përbashkët faktin që të gjithë janë njerëz dhe banorë të të njëjtit vend, por, nga ana tjetër këta kanë edhe karakteristikat e tyre të veçanta, d.m.th. dallohen prej njeri-tjetrit nga moshë, nga profesioni, nga seksi etj.

Fenomene ekonomiko-shoqërore masive, që i studjon statistika, janë gjithashtu prodhimi industrial apo ai i degëve të tjera të ekonomisë, fuqia punëtore e ndërmarrjeve të ndryshme, paga e punëtorëve, rendimenti i punës, sipërfaqja e mbjellë në bujqësi, ndërmarrjet industriale, tregëtare, bujqësore, shkollat, nxënësit, të shtruarit në spitale, frekuentuesit e bibliotekave dhe të kinemave etj. Siç shihet, fenomenet ekonomiko-shoqërore masive, që studjohen nga statistika, kanë lidhje si me bazën, ashtu edhe me superstrukturën e shoqërisë.

Një veçori tjetër dalluese e statistikës është që në studimin e fenomeneve ekonomiko-shoqërore masive ajo nisët nga ana sasiore, duke pasur parasysh edhe anën cilësore të tyre. Ana sasiore e fenomeneve është ajo që tregon madhësinë e një fenomeni, e cila shprehet me numra. Kështu, për shembull, kur themi se popullsia e Shqipërisë sipas regjistrimit të vitit 1969 ka qenë 2.060.000 banorë, se sipërfaqja e mbjellë me grurë në një kooperativë bujqësore është 250 ha, se prodhimi i përgjithshëm industrial në një periudhë kohe të caktuar ka qenë 2860.000 lekë etj; në të gjitha këto raste tregojmë anën sasiore të këtyre fenomeneve, madhësinë e tyre, të cilën e shprehim me numra. Ndërsa ana cilësore e fenomeneve është ajo që tregon se cili është ky fenomen dhe cilat janë karakteristikat që e dallojnë atë nga fenomene të tjera. Kështu, për shembull, kur themi ç'është paga reale dhe si dallohet ajo nga paga nominale, ose ç'është prodhimi i përgjithshëm industrial dhe si dallohet ai nga treguesit e tjerë të vëllimit të prodhimit industrial në vlerë, kur themi ç'është kostoja e produkteve etj. etj. në këto raste tregojmë anën cilësore të këtyre fenomeneve.

Në statistikë, ana sasiore e fenomeneve lidhet me anën cilësore në këtë mënyrë: para se të caktojmë anën sasiore, duhet të dimë anën cilësore të fenomeneve. Kështu, për shembull, nuk mund të caktojmë sa është kostoja e produkteve (që tregon anën sasiore) para se të caktojmë ç'është kostoja (që tregon anën cilësore). E njëjta gjë mund të thuhet edhe për fenomene të tjera ekonomiko-shoqërore që studjohen nga statistika, d.m.th. më përpara caktojmë anën e tyre cilësore dhe pastaj kalojmë në shprehjen sasiore të tyre.

Statistika zbulon veprimin e ligjeve të zhvillimit të shoqërisë në një vend dhe në një kohë të caktuar. Kjo nuk do të thotë se ajo zbulon ligje të reja të zhvillimit të shoqërisë, por tregon se si veprojnë këto ligje nga ana sasiore, në kushtet konkrete të një vendi dhe në një kohë të caktuar. Statistika, me të dhënat e saja, pohon ose mohon veprimin e këtyre ligjeve në një vend dhe në një kohë të caktuar. Kështu, për shembull, ekonomia politike na mëson se në sistemin socialist vepron ligji i zhvillimit të planifikuar proporcional të ekonomisë popullore, kurse statistika mund të tregojë se si ka vepruar konkretisht ky ligj në kushtet konkrete të Shqipërisë socialiste, gjatë një periudhe kohe të caktuar, duke mbledhur materiale statistike mbi zhvillimin e çdo dege të ekonomisë popullore dhe duke parë përpjestimet e zhvillimit të degëve të ndryshme.

Si përfundim të këtyre që u thanë mbi objektin e statistikës, mund të nxjerrim përkufizimin që vijon:

Statistika është shkencë shoqërore e pavarur, që merret me studimin e fenomeneve ekonomiko-shoqërore masive. Ajo studjon anën sasiore të këtyre fenomeneve, duke marrë parasysh edhe anën e tyre cilësore. Statistika zbulon veprimin e ligjeve të zhvillimit të shoqërisë në një vend dhe në një kohë të caktuar.

Meqenëse shoqëria jeton në një ambient gjeografik të caktuar, i cili në një mënyrë ose në një tjetër ndikon mbi fenomenet shoqërore, statistika studjon edhe ndikimin e faktorëve të natyrës.

Për të studjuar fenomenet ekonomiko-shoqërore masive, statistika socialiste ka si bazë teorike **materializmin historik** dhe **ekonominë politike marksiste-leniniste**, kurse si bazë metodologjike ka **materializmin dialektik**. Këto janë baza teorike dhe metodologjike për të gjitha shkencat, qoftë shoqërore ose të natyrës, por statistika, duke u mbështetur mbi këto baza, zbaton metodat e saj të veçanta për studimin e fenomeneve ekonomiko-shoqërore. Metodatat kryesore të statistikës janë:

Vrojtimi statistikor ose vrojtimi në masë, grupimi, madhësitë përgjithsuese, ku bëjnë pjesë madhësitë relative, madhësitë mesatare, indekset etj, paraqitja grafike etj.

Për këto metoda do të flitet gjatë zbatimit të tyre konkret në pjesë të veçanta të studimit statistikor.

§ 3. LIGJI I NUMRAVE TË MËDHENJ

Fenomenet dhe proceset ekonomiko-shoqërore në masë, që përbëjnë objektin e statistikës, gjatë procesit të zhvillimit të tyre, i nënshtrohen në radhë të parë ndikimit të ligjeve të përgjithshme objektive, që veprojnë në formacionin shoqëror përkatës. Por nga ana

tjetër, mbi fenomenet dhe faktet individuale, që përbëjnë fenomenet masive, veprojnë e ndikojnë edhe faktorë të veçantë.

Për studimin e shfaqjeve masive të fenomeneve ekonomiko-shoqërore, të regularitetit dhe tendencës së përgjithshme që kanë këto fenomene në procesin e zhvillimit të tyre, duhet të nisemi nga studimi i një numri sa më të madh faktesh dhe fenomenesh individuale, që përbëjnë fenomenet masive.

Parimi i studimit të fenomeneve, duke u bazuar në një numër sa më të madh faktesh individuale, përbën atë që quajmë në statistikë «ligji i numrave të mëdhenj». Ky ligj jep mundësinë të kalohet nga ajo që është e rastit dhe individuale, në atë që është e qëndrueshme dhe masive.

Përvoja ka treguar se në një numër të madh faktesh të njëlojta (homogjene nga ana cilësore) të vrojtuar, shfaqen regulariteti, ligjshmëria e përgjithshme e zhvillimit të fenomeneve, që nuk mund të dalin në dukje në një numër të vogël faktesh dhe aq më tepër në vrojtimit individuale. Duke vrojtuar një numër të madh faktesh individuale të njëlojta, veçoritë individuale, që nuk janë tipike për masën e këtyre fenomeneve, humbasin dhe bëhen të padukshme, kurse dalin në pah ato veti dhe karakteristika, që kanë një rëndësi esenciale dhe janë të përgjithshme për gjithë masën e fenomeneve individuale. Sa më i madh të jetë numri i njësive të studjuara, aq më i vogël do të jetë ndikimi i veçorive individuale të fakteve të veçanta mbi rezultatet e nxjerra për fenomenin e studjuar, sepse veçoritë individuale shlyhen, humbasin në mënyrë reciproke dhe, si pasojë, mënjanohen faktorët individualë, që nuk lidhen me vetitë esenciale të fenomenit që merret në studim.

Për të parë kuptimin e këtij ligji, le të marrim si shembull fenomenin e lindjeve sipas seksit: në familje të veçanta mund të na paraqiten raste të ndryshme. Kështu në disa familje lindin vetëm femra, në disa të tjera vetëm meshkuj, në të tjera meshkuj e femra dhe më në fund në disa familje lindin më shumë femra ose më shumë meshkuj. Kështu që, me një shikim të parë dhe të kufizuar, në disa raste të veçanta familjesh, duket sikur nuk ka asnjë rregull përsa i përket raportit ndërmjet lindjeve në meshkuj dhe femra. Por, në qoftë se do të vazhdojmë vrojtimin në një numër sa më të madh lindjesh, për shembull në një lokalitet, në një rreth dhe në gjithë vendin, dhe vrojtimin ta bëjmë për një periudhë sa më të gjatë (që të përfshihen sa më shumë raste individuale) atëhere do të konstatojmë se ekziston një rregullshmëri një raport pak a shumë i pandryshueshëm, sipas të cilit në 100 lindje femra kemi rreth 106 lindje meshkuj. Ky raport, me ndryshime të vogla, ekziston në të gjitha vendet.

Shkencëtarët borgjezë duke e mbivlerësuar rëndësinë e ligjit të numrave të mëdhenj, janë përpjekur të vërtetojnë se në bazë të